

Gliwice, 26. 01. 2026

dr hab. inż. arch. Grzegorz Nawrot, prof. PŚ
Katedra Projektowania Architektury Mieszkaniowej i Użyteczności Publicznej
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej
44-100 Gliwice, ul. Akademicka 7

Recenzja Rozprawy doktorskiej
Pani mgr inż. arch. Weroniki Marek-Prokopowicz
pt. Architektura wspólnoty w społecznej zabudowie mieszkaniowej.
Cel, funkcjonowanie i forma przestrzeni wspólnych.

Rozprawę doktorską wykonano na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, pod kierunkiem Pani Promotor dr hab. inż. arch. Karoliny Tulkowskiej-Słyk, profesor uczelni.

1. Podstawa opracowania:

- Uchwała nr 146/III/2025 Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Warszawskiej, z dnia 28 października 2025 r.,
- pismo przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka, Politechniki Warszawskiej, z dnia 29. 10. 2025, o wyznaczeniu pełnienie funkcji recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora,
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.; Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742, z poz. zm.)

Recenzję wykonano na podstawie:

- przekazany recenzentowi tekst Pracy doktorskiej w formie jednego tomu druku zwartego oraz jego wersja cyfrowa, określona tytułem oraz nazwiskiem autorki, zawierające 687 stron, sygnowana: dyscyplina naukowa: Architektura i Urbanistyka / dziedzina nauk: Nauki Inżynieryjno-Techniczne, Warszawa 2025.

2. Informacja o ocenianej Rozprawie doktorskiej

Tytuł, części składowe, ocena układu i przekazu Rozprawy doktorskiej

Opracowanie zatytułowane *Architektura wspólnoty w społecznej zabudowie mieszkaniowej. Cel, funkcjonowanie i forma przestrzeni wspólnych* – to bardzo obszerna książka. Treść poprzedzoną *Wstępem* i zakończoną *Bibliografią* ujęto w siedmiu rozdziałach stanowiących, w opinii recenzenta, dwie powiązane ze sobą treściowo części badawcze. Pierwsza – określa przyjętą interpretację wiedzy dla badań, wskazując logicznie późniejszy ich kierunek. Druga – odnosi się do zrealizowanych obiektów.

We *Wstępie*, (s. 25-35) doktorantka określiła: przedmiot pracy, cele badawcze, tezę, metody prowadzonych prac badawczych, strukturę i zakres pracy, uzasadnienie wyboru pola badań i ich stan dotychczasowy; wskazała interpretację pojęć i definicji zastosowanych w pracy.

W przypadku pierwszej części badawczej, problematyka rozdziałów została określona tytułami:

- *Historia* (s. 39 - 105) - zawarta w podrozdziałach: *Transformacja domu mieszkalnego przed okresem industrialnym*, *Okres industrializacji*, *Utopie* (Teorie i ich kreatorzy), *Typologie zabudowy o cechach wspólnotowych*, *Mieszkalnictwo wielorodzinne XX wieku* (w odniesieniu do cech wspólnotowych, z wyszczególnieniem analizowanej w drugiej części mieszkalnictwa zbiorowego w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Polsce).

- *Przestrzeń i wspólnota* (s.107 - 176) - zawarta w podrozdziałach: *Przestrzeń i miejsce, Percepcja i poznanie, Socjologia, O partycypacji, O utopii, Związanie rzeczy z człowiekiem, Psychologia środowiskowa, Ekonomia.*
- *Procesy, działania i zasady* (s.179 - 255) - zawarta w podrozdziałach: *Współczesne uwarunkowania, Demografia, Cele wspólnego zamieszkiwania, Cele współczesnego zamieszkiwania w kontekście miejskim, Ryzyka, Rodzaje kształtowania zabudowy mieszkaniowej, Rodzaje inwestorów, Partycypacja, Polityka mieszkaniowa i czynniki ekonomiczno-społeczne* (z wyszczególnieniem mieszkalnictwa zbiorowego w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Polsce), *Eksploracja, zarządzanie i zasady współdziałania.*
- *Typologia, funkcje, estetyka* (s. 257 – 305) – zawarta w podrozdziałach: *Cechy przestrzeni według psychologii środowiskowej, Kształtowanie architektury a zachowania społeczne, cechy przestrzeni – „miejsce czwarte”, Płynność mody, Wzorce przestrzenne, Odczuwanie, Prawda, Atmosfery, Zwrot do podstaw, Typologia przestrzeni wspólnych, Funkcje i sposoby ich użytkowania, Wygląd i architektura.*

W przypadku części drugiej, to:

- *Przegląd przypadków* (s. 307 - 604) – zawiera badania przypadków zrealizowanych obiektów w Austrii, Niemczech, Szwajcarii i Polsce.
- *Bilans, wytyczne, podsumowanie* (s. 627 - 661) – zawiera podsumowanie badań w podrozdziałach: *Polska –przestrzeń wspólna, Nakłady i korzyści związane z przestrzeniami wspólnymi, Wytyczne formalne dla przestrzeni wspólnotowych, Wytyczne projektowe dla przestrzeni wspólnotowych, Wnioski końcowe.*

Całość napisana jest językiem przekazu adekwatnym dla prac naukowych, zwartym tekstem, na 687 ponumerowanych stronach o formacie A4. Opracowanie uzupełniają ponumerowane ilustracje (często autorskie) oraz *Bibliografia* (237 źródeł literaturowe, 24 internetowe, 22 raporty, 25 dokumenty i, - nieadekwatny w tym miejscu hierarchicznie - Spis ilustracji – 652 pozycje).

3. Wybrane uwagi

Tytuł i struktura Pracy doktorskiej są prawidłowe, adekwatne dla opracowania naukowego i zawartym w nim treści. Zakres, który wyznaczyła sobie Autorka – jest bardzo szeroki. Treść zatem jest równie obszerna i w taki sposób została przedstawiona. Konstrukcja struktury całości dysertacji, pomimo znacznej jej objętości, jest czytelna i hierarchicznie uporządkowana. Całość została ujęta w ośmiu ponumerowanych częściach (w tym *Wstęp* i *Bibliografia*, które rozdziałami nie są) oraz znacznej liczbie podrozdziałów. Spis treści zajmuje 13 stron. Z jednej strony wydaje się to zbytnim uszczegółowieniem – z drugiej jednak umożliwia sprawne odnajdywanie poszukiwanych fragmentów treści, co w tak obszernej Pracy i wobec potencjalnie dydaktycznego charakteru pierwszej jej części – może być uznane za zaletę.

We *Wstępie* określono jednoznacznie przedmiot, cele badawcze, tezę, metody prowadzenia prac badawczych i ich zakres, pole badań oraz dotychczasowy ich stan. Wyznaczono swoistą ścieżkę dla przekazywanej treści, pośrednio przedstawiając kierunek badań¹.

Praca, a szczególnie pierwsza jej część, oprócz znaczenia naukowego, stanowi swoisty materiał do inspiracji dla projektującego architekta, badacza czy zwyczajnie wrażliwego czytelnika.

¹ Są również elementy klasyfikacji uznane za dyskusyjne: jako równorzędnie wydzielone w hierarchii pojawiają się, na przykład, tytuły podrozdziałów: 2.5 (*Mieszkalnictwo wielorodzinne XX wieku*) oraz 2.6 (*Mieszkalnictwo zbiorowe w Szwecji*) czy 2.8 (*Komuny mieszkaniowe*); Według takich wskazań w tytułach, treść podrozdziału 2.6. może zawierać się w treści 2.5. a podrozdziału 2.8 w 2.6 czy 2.5. Analogicznie jest w przypadku: 2.11. (*Koncepcje sąsiedztwa i przestrzeni wspólnych w Polsce*) oraz 2.12. (*Mieszkalnictwo w Polsce*). Według tytułów, treść podrozdziału 2.11. zawierać może się bowiem w treści 2.12.

Opracowanie wykracza znacznie poza zatytułowaną tematykę, aczkolwiek – wielopłaszczyznowe i interdyscyplinarne odniesienia – są dla tej tematyki uzasadnione. Badania literaturowe oprócz architektury i urbanistyki dotyczą również pól z pogranicza tychże i wybranych dziedzin filozofii, proksemiki, socjologii, historii, ekonomii a także wiedzy z prawa, demografii, statystyki...

Autorka zasadnie interpretuje przyjęte znaczenia pojęć z wielu dziedzin. Jest to konieczne – wobec możliwości wielorakiego ich rozumienia, w przypadku tak wielopłaszczyznowego rozpatrywania problemu, w ramach różnorodnych dziedzin nauki. Przyjęto słusznie, że Architektura jest przez nie swoiście formatowana i w dużej mierze jest ostatecznie ich emanacją. Stanowi to niewątpliwą zaletą Pracy. Nie sposób bowiem świadomie odnieść się do konstruowania przestrzeni architektonicznej bez zrozumienia, że jest ono konsekwencją emanacji przestrzennie implementowanej Idei, pojawiającej się zwykle poza architekturą, w swoisty sposób próbującej uporządkować funkcjonowanie we wszystkim, na co może mieć wpływ. Ten kierunek myślenia, bliski recenzentowi, odnajdujemy w Pracy Autorki.

Tu pojawia się uwaga: może w uzupełnieniu wskazana była by jednoznaczna interpretacja, według Autorki, pojęcia *Architektura*. Pewnym wytłumaczeniem jest, że odnosząc się wielokrotnie do tego terminu² poprzez cytowanych autorów – jest ono w Pracy pośrednio zdefiniowane przez zbiór innych. Jest, między innymi, pojęcie *miejsca i przestrzeni* według Tuana, *Raumplan* Adolfa Loosa, *dom, będący przedłużeniem miasta i miasto – przedłużeniem domu* (Leon Batista Alberti stwierdził to jednak przed wskazanym w Pracy Aldo Van Eykiem). Jest - *miejsce dla zdarzeń* Bernarda Tschumiego, *zatrącanie pierwiastka Aury* Waltera Benjamina, *skóra* według Juhani Pallasmy, *pojemnik na....* Petera Zumthora. Może zabrakło stwierdzeń Marshalla McLuhana, że *medium samo w sobie* (a takim jest również architektura) – jest *przekazem informacji...* oraz Abrahama Molesa i Elisabeth Rohmer o *wektorowym otwieraniu przestrzeni do zamieszkiwania...* powiązanych przecież z poglądem wyszczególnionego w Pracy Henri Lefebvre'a³ – o poszerzającym się organicznie, odśrodkowo *urbs* ku *orbis terrarium...*

Wektorowe poszerzanie zwartej przestrzeni mieszkania-lokalu o miejsca poza nim usytuowane a mające wpływ na konstruowanie użytkowania przestrzeni do zamieszkiwania (niezbyt komunikatywnie, jak przyznano, nazwanych w Pracy *przestrzeniami wspólnymi*) - nawiązuje pośrednio do zasad jej wydzielania funkcjonalnego według Idei *trzeciego miejsca* Raya Oldenburga, o których pisze Autorka. W tym przypadku – owe *trzecie miejsca* funkcjonują jedynie w niewielkiej społeczności lokalnej. Można zatem stwierdzić, że materialna i metaforyczna wielowątkowość, występująca w konstruowaniu przestrzeni, jest emanacją *fragmentaryzacji i kompilacji*, przeciwstawionej *zwartości* – a Architektura jest tylko jedną z dziedzin jej urzeczywistnienia.

Takie uwagi, będące konsekwencją skojarzeń, wynikających z oczywistego tu swoistego dialogu, wyrażającego dysputę naukową pomiędzy Doktorantką a Recenzentem można by mnożyć. Trzeba jednak zdać sobie sprawę, że podjęto się bardzo ambitnego tematu, również pod względem przestudiowania potencjalnych zasobów dla badań, ujętych w pierwszej części Pracy, ...a zasoby te są na tyle znaczące, że powiększają również ...zasób do potencjalnych zapytań.

Istotnym elementem Pracy, są tabelaryczne zestawienie porównawcze (s.615-626), wskazujące elementy występujące bądź niewystępujące w strukturze badanych obiektów. Zestawienia są interesujące i inspirują recenzenta do stwierdzenia, że często atrakcyjne ukształtowanie formalne i estetyczne nie jest takim pod względem użytkowym, bądź jak często staje się niechcianym, trudnym do uzasadnienia uwzględnienia zasadności zaistnienia w strukturze obiektu.

I odwrotnie – są permanentnie użytkowane przestrzenie wspólne, które trudno uznać za atrakcyjne estetycznie. Drugi przypadek jest równie niepokojący: obiekty architektury są bowiem, jak mówił Rem Koolhaas, *środkami powszechnej edukacji...*

Zasadnym a i swoiście przekornym wydaje się tu być zatem stwierdzenie Autorki, wyrażone w rozdziale *Bilans, wytyczne, podsumowanie* - że *...forma powinna opierać się na autentyczności rzeczy* (s.649)...

² Na przykład s. 27.

³ Nie - jak wskazano w podtytule nazwanego: *Lefebvre*.

4. Oceny

4.1. Cel Pracy

Doktorantka wskazuje kilka celów badawczych (s. 26-28). Konsekwencją jest obszerny zasób wiedzy wskazany w Pracy.

Wyszczególnia:

- zbadanie⁴ *...istniejących form przestrzeni wspólnych w obiektach lub zespołach zabudowy mieszkaniowej, w kontekście korzystania z nich przez użytkowników...*,
- odniesienie się do celów i zasadności powstawania tak zwanych *przestrzeni wspólnych* w zabudowie mieszkaniowej
- odniesienie do wielopłaszczyznowych relacji na wielu polach (ekonomii, legislacji, zarządzania, odpowiedzialności za przestrzeń, itp.⁵), czyli jak pisze Doktorantka „mechanizmów”, związanych z powstawaniem tego typu przestrzeni, w tym przede wszystkim, jak sądzi recenzent – mających wpływ na kształtowanie wydzielen przestrzeni architektonicznych,
- określenia typologiczne wyróżniające rodzaje tego typu przestrzeni oraz wyszczególnienie korzyści oraz nakładów⁶, związanych z powstawaniem typologii *przestrzeni wspólnych*

Celem Pracy, jak stwierdza Doktorantka, *...jest zgłębienie a końcowym rezultatem badań, jak pisze Autorka ...próba stworzenia wytycznych dla przestrzeni wspólnych w zabudowie mieszkaniowej zarówno pod względem architektonicznym, jak i społecznym i organizacyjnym, które mogłyby być pomocnym narzędziem w procesie projektowym, o podobnej roli jaką pełnią wytyczne architektoniczne lub urbanistyczne dla innych zagadnień...* (s. 27).

Cele badawcze są zasadne, adekwatne współczesnym czasom. Zwracają uwagę ku potrzebom kreowania przestrzeni kontaktów społecznych w zanonimowanej strukturze wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej. Te – wyszczególnione jako cel badań, zostały w dysertacji osiągnięte. Jest ona zatem pod tym względem kompletna i zasadna.

W podsumowaniu, recenzentowi nasuwa się tu uwaga polemiczna. Finalny cel czyli ten określony przez Autorkę słowami: *...próba stworzenia wytycznych dla przestrzeni wspólnych w zabudowie mieszkaniowej...* - jak każda próba formatowania projektowania przestrzeni architektonicznej w formie kolejnych wytycznych - może być zawsze uważany za dyskusyjny. Taka próba jest bowiem zależna od ogólnego poziomu kultury projektowania. W związku z realiami polskimi, z jednej strony – wobec postępującego zdominowania architektury wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej przez deweloperów, może wydawać się szansą na polepszenie często substandartowego jej projektowania. Z drugiej jednakże – jak wszelkie formatowania, jest niebezpieczeństwem kreowania zasad sformatowanej Myśli o Architekturze a także - substandartowych obszarów, mających swoim nazewnictwem stwarzać reklamowe pozory przestrzeni o ponadprzeciętnej jakości.

Istotnym i wartościowym finalnym celem przyjętym i zrealizowanym w Pracy jest przekazywanie wiedzy o tym jak jest, jak być może a jak być powinno... Może zatem właśnie to tak być powinno: celem nie *...próba stworzenia wytycznych...* a wskazanie właściwych standardów dla zamieszkiwania... Tym bardziej, że powszechne, administracyjne wyegzekwowanie owych pod względem użytkowo logicznym – wydaje się być potencjalnie mało skuteczne. W podsumowaniu

⁴ *...Praca polega na „prześledzeniu” - jak pisze Doktorantka...*

⁵ Nie sposób jednak nie zauważyć, że wskazane uwarunkowania demograficzne mogą zawierać się w uwarunkowaniach społecznych a koszty eksploatacyjne – w ekonomicznych.

⁶ Przeciwwstawienie korzyści nakładom – nie zawsze może wydawać się adekwatne: nakłady mogą być bowiem również korzystne..

jednak, *końcowy rezultat Pracy*, jak nazywa Autorka cel wieńczący – został osiągnięty a jego opisanie jest zasadne.

4.2. Zastosowane metody badawcze

W Pracy przyjęto, między innymi, metodę badania korelacyjnego, polegającego na poszukiwaniu powiązań pomiędzy czynnikami społecznymi, ekonomicznymi i demograficznymi a kształtowaniem przestrzeni architektonicznej w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych. Badania szczegółowe wykonano przeprowadzając odniesienia do zrealizowanych obiektów-przykładów w Szwajcarii, Austrii, Niemczech i Polsce. Problematykę Pracy przyjmuje się jako stosowną do Rozprawy doktorskiej. Przyjęty podmiot badań jest zrozumiały, natomiast kryteria selekcji budynków do oceny są, jak często w doktoratach z dziedziny architektury – niejasne. W mojej ocenie – są wyborem subiektywnym, co należy w tym przypadku zaakceptować, nie można bowiem przeanalizować potencjalnie olbrzymiej ilości przykładów zrealizowanych obiektów dla tak obszernego spectrum. Przyjęte w Pracy przykłady należy uznać zatem za adekwatne, ilustrujące przedstawioną w *I części* wiedzę - jako nadające się do badań. Proponowana przez Doktorantkę metoda umożliwia realizację założonych celów pracy. Pod względem metodycznym, opracowanie należy przyjąć bez zastrzeżeń.

4.3. Oryginalność rozwiązania problemu naukowego

Praca jest oryginalna. W opracowaniu tak szeroko i kompleksowo przedstawionego problemu badawczego o tej tematyce – trudno jest znaleźć wcześniejsze. Pani Weronika Marek-Prokopowicz przedstawiła szeroki kontekst poszukiwań naukowych, podjętych na styku projektowania wielorodzinnej architektury mieszkaniowej i potrzeb związanych z wektorowym poszerzaniem wydzielonej przestrzeni lokalu-mieszkania w najbliższym jego otoczeniu. Na podkreślenie zasługuje niezwykle pracowicie i wszechstronnie zebrany, adekwatnie wyselekcjonowany i zbadany materiał, będący podstawą do analizy obiektów, dokonanej w drugiej części Pracy. W podsumowaniu określonym w rozdziale (7.5. Wnioski końcowe) – osiągnięty rezultat wskazuje efekty uzasadniające celowość badań.

4.4. Praktyczne zastosowanie wyników badań

Wobec często bezrefleksyjnie intuicyjnych działań projektowych, skrywanych pod pojęciem *autorskich*, oraz metodycznie uporządkowanych dążeń przejawianych w maksymalizowaniu wskaźników ekonomicznych kosztem realnie odczuwanej jakości zamieszkiwania – ta Praca jest potrzebna. W pierwszej części, wskazuje na istnienie problemu, a swoiście nauczając o nim – przedstawia powody zaistnienia świadomego konstruowania tego typu przestrzeni. W drugiej – wskazuje rozwiązania, różnorakie pod względem: zasadności zastosowania, kosztów i walorów estetycznych.

4.5. Zastosowane materiały źródłowych

Przyjęto właściwy dobór materiałów źródłowych. Przy opracowaniu Rozprawy Autorka wykorzystuje, adekwatne dla badań określonych w temacie Pracy, źródła udokumentowane na s. 663-680 (literaturowe i internetowe, raporty, dokumenty), z których część została wyszczególniona w przypisach i cytatach (ogółem 1047), ilustrujących Jej wiedzę naukową. Doktorantka sprawnie posługuje się odwołaniami do źródeł, dysponując odpowiednim warształem literaturowym i redakcyjnym, niezbędnym do prowadzenia i dokumentowania prac badawczych.

4.6. Ocena rozmiarów wysiłku naukowego

Przedstawiona Praca jest wartościową pozycją świadczącą o obszerności dokonanych studiów (zawiera 686 stron), wnikliwych przemyśleniach i znaczącym wysiłku naukowym.

4.7. Reprezentowanie ogólnej wiedzy kandydata w kontekście opracowania Rozprawy

Doktorantka Pani Weronika Marek-Prokopowicz przeprowadziła obszerne studia literaturowe dowodząc, że podjęty przez nią temat jest istotny w kontekście szeroko rozumianego stanu zamieszkiwania, mającym istotny wpływ na kształtowanie rozwoju cywilizacyjnego. Zaprezentowana wiedza teoretyczna, pochodząca z różnych, w tym pozaarchitektonicznych źródeł, stanowi istotne podłoże dla wykonanych badań dotyczących zrealizowanych obiektów a przeprowadzony na jej podstawie wywód naukowy wskazuje na posiadane przez Nią kompetencje.

4.8. Wniosek końcowy

Pani mgr inż. arch. Weronika Marek -Prokopowicz sformułowała problem badawczy dla Rozprawy doktorskiej, przekonywująco przeprowadziła jego analizy badawcze, oraz wyprowadziła logiczne wnioski.

Recenzent stwierdza, że Rozprawa doktorska Pani mgr inż. arch. Weroniki Marek-Prokopowicz pt. *Architektura wspólnoty w społecznej zabudowie mieszkaniowej. Cel, funkcjonowanie i forma przestrzeni wspólnych* opracowana na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, pod kierunkiem promotora Pani dr hab. inż. arch. Karoliny Tulkowskiej – Słyk, prof. PW spełnia wymagania stawiane pracom doktorskich przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (t.j. Dz. U. z 2023 poz. 742 z poz. zm.) Recenzent ocenia Pracę jednoznacznie pozytywnie i stawia wniosek o przeprowadzenie dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jednocześnie, ze względu na kształt Pracy, absolutnie aktualny temat, dotyczący wkładu tematyki badawczej ściśle powiązanej z koniecznością spełniania standardów architektury mieszkaniowej do zmieniających się wzorców zachowań i preferencji użytkowników, a także wymagającej konstruowania lepszej przestrzeni do zamieszkiwania, recenzent wnosi o wyróżnienie Rozprawy doktorskiej Pani architekt Weroniki Marek – Prokopowicz.

Grzegorz Nawrot

